

Het bruinvis raadsel

Ondanks de stormvloedkering leven er bruinvissen in de Oosterschelde. Ze zwemmen vanuit de Noordzee zelf in en uit. Jaarlijks vaart Stichting Rugvin uit om hun aantallen te tellen. Waarom blijven de bruinvissen hier en trekken ze aan het einde van het voorjaar niet naar het noorden?

Traag draaien de windmolens langs de stormvloedkering van de Oosterschelde hun rondjes, sommige staan zelfs stil. Er is vrijwel geen wind. Ideaal weer om bruinvissen te spotten. De waarnemers van Stichting Rugvin druppelen de haven van Kamperland binnen. De meesten met verrekijker of camera om de hals. Er heerst een verwachtingsvolle stemming. Vandaag worden de bruinvissen in de Oosterschelde geteld. In totaal doen zo'n veertig waarnemers mee, verdeeld over acht boten. Wanneer we compleet zijn, stapt ons groepje aan boord van de Friendship, een luxe plezierjacht. We worden ontvangen door de Belgische schipper Kenneth Vanoudenhove. "Via de watersportvereniging hoorde ik de oproep om mee te doen met de bruinvissentelling", zegt de booteigenaar, in het dagelijks

leven ondernemer. "Ik kom al 25 jaar naar de Oosterschelde om van de natuur te genieten. Daar doe ik graag iets voor terug." Net als de andere schippers stelt Vanoudenhove vandaag zijn plezierjacht tegen slechts een vergoeding voor de brandstofkosten ter beschikking. Met een slakkengangetje vaart hij ons de haven uit.

Unieke telmethode

Frank Zanderink, ecooloog en mede-oprichter van Stichting Rugvin, is druk in de weer met zijn marifoon. Het vergt een goede afstemming om straks met alle boten tegelijk van west naar oost over de Oosterschelde te varen en de bruinvissen te spotten. Maar voordat de officiële telling begint, is het al raak. Op enkele meters van onze boot snijdt een zwarte rugvin ter grootte van een handpalm door het water. Vrijwel meteen duikt hij weer onder. Gelukkig zijn de waarnemers al op hun plaatsen, voor op de boeg. Het dier is niet aan hun aandacht ontsnapt. Sabine Bos, communicatiemedewerkster bij het Wereld Natuur Fonds (WNF), legt uit waarop je moet letten om bruinvissen te zien. "Bruinvissen zijn rustige dieren. Ze springen niet boven het water uit, zoals veel andere dolfinen. Het moet windstil zijn, zoals vandaag,

Hotspots vanaf de wal

Je hoeft niet per se het water op te gaan om bruinvissen in de Oosterschelde te zien. Het kan ook vanaf de kant. Stichting Rugvin heeft op grond van waarnemingen een aantal hotspots aangewezen waar je de meeste kans hebt om een bruinvis te spotten. Aan de noordzijde zijn Burghsluis en Zierikzee geschikte locaties, en aan de zuidzijde de haven van Kats. Neem wel een verrekijker mee, en trek er voldoende tijd voor uit.

anders zie je ze niet tussen de golven. Ook zie je er meestal maar eentje tegelijk, hooguit twee. En ze komen niet op boten af om in de boeg golf te zwemmen, wat je vaak bij andere dolfijnen ziet.” Bos is mee omdat het WNF de telling van Stichting Rugvin financieel ondersteunt. Ze is benieuwd naar de resultaten. Als straks het echte werk begint, moeten verschillende gegevens zorgvuldig op een formulier worden ingevuld: tijdstip van waarneming, vaarpositie en locatie van het dier ten opzichte van de boot. Elke boot heeft zijn eigen vaarschema en formulieren. Aan het eind van de dag worden de gegevens met elkaar vergeleken, eventuele dubbele tellingen vallen zo door de mand. Het is een unieke methode, legt Frank Zanderink uit zodra hij zich bij ons voegt. “Nergens anders ter wereld kan en wordt op deze manier het aantal bruinvissen geteld. Dat komt omdat de Oosterschelde een overzichtelijke waterplas is. Je kunt het in één dag met een redelijk aantal waarnemers behappen. De Noordzee daarentegen is bijvoorbeeld veel te groot. Dan moet je het doen met steekproeven.”

Het begon allemaal in 2007, toen Zanderink samen met andere onderzoekers uit nieuwsgierigheid met onderwatermicrofoons de Oosterschelde opging om bruinvissen te zoeken. “We hoorden steeds vaker over de bruinvissen hier. Nadat de stormvloedkering in 1986 was afgebouwd, kwamen een paar jaar later de eerste meldingen van vissers binnen. Dat leken er

steeds meer te worden. Maar niemand schreef iets op. Toen besloten we zelf te gaan kijken. We wilden vooral meer te weten komen over de geluiden die de bruinvissen maken. Maar toen we merkten dat er niets bekend was over hun aantallen, besloten we te gaan tellen. In 2009 was de eerste bruinvissenscan. We scoorden toen 37 dieren.”

Mini-tandwalvis

De bruinvis is een kleine tandwalvis, die ook wel tot de dolfijnen wordt gerekend. Hij wordt nog geen 2 meter lang. Het lichaamsgewicht bedraagt 50 tot 60 kilo. Vrouwtjes zijn groter en zwaarder dan mannetjes. Op zijn rug draagt de bruinvis een driehoekige, stompe rugvin. Het lichaam van de bruinvis is aan de rugzijde donkergrijs tot blauw. De buik is wit tot lichtgrijs. Op het menu van de bruinvis staan vissen zoals grondel, sprat, haring en wijting, maar ook inktvissen. Jonge bruinvissen worden in juni geboren. Eén kalfje per worp. Naar schatting kunnen bruinvissen maximaal 20 jaar oud worden.

Herrie onder water

Dankzij openingen in de stormvloedkering kunnen bruinvissen vanuit de Noordzee de Oosterschelde in- en uitzwemmen. Dat heeft onderzoek van Stichting Rugvin aangetoond. Catalina Angel, studente aan de Wageningen Universiteit en betrokken bij dit onderzoek, is

Eerste hulp bij een gestrande bruinvis

Wat moet je doen als je een levende bruinvis langs het strand vindt? Zo'n dier is altijd in nood. Duw het niet terug in zee, maar bel meteen het alarmnummer van SOS Dolfijn: 06-65098576. De experts van SOS Dolfijn zijn dag en nacht paraat om hulp te bieden. Totdat ze er zijn, kun je zelf het volgende doen: zorg dat het blaasgat bovenop het hoofd van de bruinvis vrij van water en zand blijft, anders kan het dier niet ademen. Blijf rustig en houdt andere mensen en vooral honden op afstand. Een bruinvis raakt snel in paniek. Ook is hij gevoelig voor oververhitting. Besprenkel hem voorzichtig met water of leg een natte doek over hem heen. Houd daarbij het blaasgat vrij. Scherm de bruinvis af voor de zon. Met de speciale dolfijnambulance van SOS Dolfijn wordt de bruinvis naar het opvangcentrum in Harderwijk gebracht voor verdere verzorging. Dieren die volledig herstellen, worden later weer vrijgelaten in zee. Heb je een dode bruinvis gevonden, bel dan de plaatselijke politie of dierenambulance. Zij zorgen ervoor dat het dier naar onderzoekers gaat om onder meer de doodsoorzaak vast te stellen en ze halen de bruinvis op de juiste wijze van het strand. Bij thuiskomst maak je melding van je vondst op www.walvisstrandingen.nl. Dat is nuttig voor wetenschappelijk onderzoek. De website verzamelt alle strandingen van walvisachtigen langs onze kust.

vandaag mee. Ze legt uit: "Aan weerszijden van de kering hangen C-pods in het water, apparatuur waarmee we het geluid van bruinvissen vastleggen. Zo weten we waar de dieren zich op een bepaald moment bevinden." Net als andere zeezoogdieren maken bruinvissen gebruik van echolocatie om hun prooi op te sporen. Het gaat om geluid met een frequentie van rond de 130 kHz. Dat is te hoog voor mensen om te kunnen horen. De C-pods zijn speciaal ontwikkeld om het bruinvissengeluid te kunnen registreren. Aan de hand van de meetgegevens ontdekte Angel samen met andere studenten dat bruinvissen bij voorkeur tijdens de kentering door de sluizen van de stormvloedkering zwemmen. Op dat moment staat er de minste stroming. "De dieren

hebben last van de enorme herrie van de watermassa's die zich bij eb en vloed door de sluizen persen", vermoedt Angel.

Raadsel

De onderzoekster vindt dat de bruinvissen moeten worden voorzien van een zender. Dat maakt ze individueel herkenbaar. "We willen inderdaad weten in hoeverre het in de Oosterschelde om een vaste populatie gaat", onderschrijft Frank Zanderink, "want er is iets vreemds aan de hand. Normaal trekken de bruinvissen in de Noordzee aan het einde van het voorjaar naar het noorden. Ze gaan hun voedsel achterna, in de richting van Denemarken en Noord-Duitsland. Maar in de Oosterschelde blijven de bruinvissen het hele jaar door. Als we begrijpen hoe dat komt leren we meer over de

Oosterschelde als leefomgeving. Onze tellingen dragen daar ook aan bij. Voor het Nationaal Park met zijn bijzondere natuurwaarden is dat belangrijk om te weten.”

Of de Oosterschelde het eldorado voor bruinvissen is, betwijfelt zeezoogdierenexpert Zanderink. Hoewel het sinds enkele jaren de enige plek langs de Nederlandse kust is waar de bruinvis zich voortplant, is het voor deze dieren een voedselarme leefomgeving. Bouwwerken zoals de Grevelingendam aan de zijde van de grote rivieren, beperken de instroom van voedselrijk rivierwater. Dit bemoeilijkt de ontwikkeling van een rijke visstand. Zanderink: “De bruinvis is een snacker. Hij eet de hele dag door kleine beetjes. De dieren hebben vette vis nodig, zoals haring en wijting. Maar daar is niet zo veel van in de Oosterschelde. Hier moeten ze het vooral doen met grondels, kleine bodemvisjes. Met zo’n mager dieet zijn de bruinvissen kwetsbaar voor verstoring. Ze hoeven maar een paar dagen minder te eten en hun conditie gaat achteruit.”

Na een aanvankelijke groei van de bruinvissenstand in de Oosterschelde van 37 getelde exemplaren in 2009 tot 61 stuks in 2011, lijkt er nu een terugval te zijn. In de periode van mei 2011 tot begin september 2012 werden 77 dode bruinvissen in en rond de Oosterschelde aangetroffen. Dat is meer dan de jaren daarvoor. Over de doodsoorzaak kan Zanderink niets met zekerheid zeggen. De bruinvissen spoelden vaak in verre staat van ontbinding aan. Zijn verwachting dat we dit keer minder dieren zullen tellen dan in het topjaar 2011, lijkt te worden bevestigd met onze score aan het eind van de dag. Het zijn er vier. Sufgetuurd keren we met de Friendship terug naar de haven. Wanneer de volgende dag de resultaten van alle boten zijn vergeleken, krijgt Frank Zanderink gelijk. Er zijn 42 bruinvissen geteld, waaronder twee jonge dieren (kalfjes).

Gepubliceerd in: Roots Magazine (februari 2013)

© Manon Laterveer-de Beer